

ZAMONAVIY O‘ZBEK NASRIDA DAVR FOJIASINING AYOL QISMATIDAGI TA’SIRINING BADIY IFODASI TAHLILI.**Raxmonova Oydin To‘raqul qizi**

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Magistranti +998946732414

oydinraxmonova728@gmail.com

Annotatsiya: maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotida ayol obrazining talqini va tahlili tobora kengayib, yangicha mazmun hamda mohiyat bilan boyib borayotganini. Avvalda ayol ko‘proq sadoqatli ona, mehribon turmush o‘rtoqning ramzi sifatida tasvirlangan bo‘lsa, bugungi adabiy jarayonda u mustaqil fikrlovchi, jamiyatda ichki dunyosi murakkab va ziddiyatli qahramon sifatida gavdalanirilmogda. Mustaqillik davrida ayol obrazi ijtimoiy, ruhiy va falsafiy jihatdan yangicha talqin etilayotgani Tog‘ay Murod, Zulfiya Qurolboy qizi, Shahrizoda Xolmirzayeva, O‘tkir Xoshimov, Ulug‘bek Hamdam, Erkin A‘zam kabi yozuvchilarning asarlari asosida tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek nasri, nafosat, adabiy tahlil, ayol obrazi, zamonaviylik, ruhiy ozodlik, an‘ana, tarix, dunyoqarash, sadoqat.

Kirish: O‘zbek adabiyoti tarixida ayol obrazi har doim jamiyatning ma‘naviy ko‘zgusi sifatida tasvirlangan. Mumtoz davr adabiyotida ayol ko‘pincha sadoqat, iffat, sabr, muhabbat timsoli sifatida talqin etilgan. Bu tasvirlar milliy qadriyatlar, diniy dunyoqarash va patriarxal jamiyat modelining mahsuli edi. Biroq adabiyot tirik jarayon sifatida har bir tarixiy davrda jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlarga mos ravishda o‘zgaradi. XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr boshlariga kelib, o‘zbek nasrida ayol obrazi chuqur psixologik, falsafiy va ijtimoiy mazmunga ega bo‘ldi. Endi ayol obrazi shunchaki muhabbat yoki onalik timsoli emas, balki shaxsiy erkinlik, ruhiy uyg‘onish, jamiyatdagi o‘rni uchun kurashayotgan inson sifatida namoyon bo‘la boshladi. Bu jarayonni adabiyotshunoslar “ayol obrazining zamonaviy talqinga o‘tish bosqichi” deb ataydilar. 1. An‘anaviy adabiyotda ayol obrazi: onalik, sabr va sadoqat timsoli. An‘anaviy o‘zbek nasrida ayolning eng asosiy roli —ona va fidoyi ayol obrazida gavdalanadi. Bu holat, bir tomondan, milliy ma‘naviyatning qadriyatlariga mos bo‘lsa, ikkinchi tomondan, ayolning ijtimoiy faolligini cheklab qo‘ygan edi. O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanidagi Zulayho obrazi o‘zbek ayolining an‘anaviy ideal ko‘rinishidir. U sabrli, fidoyi, oilasiga bag‘ishlangan, har qanday sinovlarga bardosh bera oladigan ayoldir. Bu obraz orqali muallif xalq ma‘naviyatidagi “ayol —jamiyat tayanchi” g‘oyasini mustahkamlaydi. Shunga o‘xshash tarzda, Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” asarida ham ona obrazi

jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida tasvirlanadi. Yozuvchi ona timsoli orqali xalqning ruhiy mustahkamligini, o'tgan avlodlar bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Bu asarlarda ayolning shaxs sifatidagi ichki dunyosi kamroq ochiladi; u ko'proq "boshqalar uchun yashaydigan inson" sifatida talqin etiladi. 2. Sovet davri adabiyotida ayolning ijtimoiy faolligi Sovet davri o'zbek nasrida ayol obrazi siyosiy ideallarga xizmat qilgan. "Yangi ayol" konsepsiyasi ostida ayolning ishlab chiqarishdagi roli, ijtimoiy faolligi, siyosiy hayotdagi ishtiroki ko'rsatildi. Ammo bu asarlarda ayolning ruhiy olami, shaxsiy erkinlik masalasi deyarli ochilmagan.

Natijalar: O'zbek adabiyoti tarixida ayol obrazi har doim jamiyatning ma'naviy ko'zgusi sifatida tasvirlangan. Mumtoz davr adabiyotida ayol ko'pincha sadoqat, iffat, sabr, muhabbat timsoli sifatida talqin etilgan. Bu tasvirlar milliy qadriyatlar, diniy dunyoqarash va patriarxal jamiyat modelining mahsuli edi. Biroq adabiyot tirik jarayon sifatida har bir tarixiy davrda jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlarga mos ravishda o'zgaradi. XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr boshlariga kelib, o'zbek nasrida ayol obrazi chuqur psixologik, falsafiy va ijtimoiy mazmunga ega bo'ldi. Endi ayol obrazi shunchaki muhabbat yoki onalik timsoli emas, balki shaxsiy erkinlik, ruhiy uyg'onish, jamiyatdagi o'rni uchun kurashayotgan inson sifatida namoyon bo'la boshladi. Bu jarayonni adabiyotshunoslar ayol obrazining zamonaviy talqinga o'tish bosqichi deb ataydilar. 1. An'anaviy adabiyotda ayol obrazi: onalik, sabr va sadoqat timsoli. An'anaviy o'zbek nasrida ayolning eng asosiy roli- ona va fidoyi ayol obrazida gavdalanadi. Bu holat, bir tomondan, milliy ma'naviyatning qadriyatlariga mos bo'lsa, ikkinchi tomondan, ayolning ijtimoiy faolligini cheklab qo'ygan edi. O'tkir Hoshimovning – "Ikki eshik orasi" romanidagi Zulayho obrazi o'zbek ayolining an'anaviy ideal ko'rinishidir. U sabrli, fidoyi, oilasiga bag'ishlangan, har qanday sinovlarga bardosh bera oladigan ayoldir. Bu obraz orqali muallif xalq ma'naviyatidagi —ayol — jamiyat tayanchi g'oyasini mustahkamlaydi. Shunga o'xshash tarzda, Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" asarida ham ona obrazi jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida tasvirlanadi. Yozuvchi ona timsoli orqali xalqning ruhiy mustahkamligini, o'tgan avlodlar bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Shahrizoda Xolmirzayevaning "Ayol qismati" hikoyasida esa jamiyat va ayol o'rtasidagi murakkab ziddiyat yoritiladi. Qahramon hayotidagi azob, bosim, ijtimoiy stereotiplar orqali muallif ayolning ruhiy dunyosini tahlil qiladi. Bu asarda ayol jamiyatning qurboni emas, balki o'z yo'lini tanlaydigan kuchli shaxs sifatida gavdalanadi. 4. Ruhiy erkinlik va falsafiy anglash jarayoni zamonaviy nasrda ayol obrazining markazida ruhiy izlanish, o'zini anglash, ichki uyg'onish turganini ko'ramiz. Bu yangi tendensiya o'zbek adabiyotini jahon adabiyoti tajribasiga yaqinlashtirdi. Ulug'bek Hamdamning "Isyon va itoat" romanida ayol obrazi ijtimoiy va diniy falsafa bilan bog'liq tarzda tasvirlanadi. Qahramonning hayoti orqali muallif "ozodlik" tushunchasining ichki mohiyatini ochadi. Bu asarda ayolning erkinligi

tashqi kurashda emas, balki ichki uygʻonishda namoyon boʻladi. Erkin Aʼzamning “Suv yoqasidagi uy” hikoyasida ayolning ruhiy holati, yolgʻizligi va ichki monologlari chuqur psixologik tahlil bilan beriladi. Muallif ayolning oʻz “men”ini topish jarayonini insoniy mavjudlikning umumiy masalasi sifatida koʻrsatadi.

Ayol obrazining tasvirida tilda ifoda topgan ramzlar, metaforalar, ichki monologlar va badiiy detallar orqali oʻquvchida qahramonga nisbatan chuqur hamdardlik uygʻotiladi. Bularning barchasi zamonaviy oʻzbek hikoyalarida ayol obrazining yanada teran, koʻp qirrali va realistik shaklda tasvirlanayotganini koʻrsatadi. Shu tariqa, bugungi adabiyotda ayol obrazi, nafaqat, oila doirasidagi, balki jamiyatdagi faol, mustaqil, oʻz huquq va burchlarini anglay oladigan shaxs sifatida gavdalantirilmoqda. Bu esa oʻz navbatida oʻzbek adabiyotining ijtimoiy ongda oʻzgarishlarga qanday javob qaytaryotganini aks ettiradi.

Anʼana va zamonaviylik uygʻunligi zamonaviy yozuvchilar oʻzbek adabiyotidagi ayol obrazini yangilash jarayonida anʼanalarni butunlay inkor etmaydilar. Aksincha, ular milliy qadriyatlar va zamonaviy hayot talablari oʻrtasida badiiy muvozanat yaratmoqdalar. Xayrulla Sodiqning “Bahor qaytmaydi” romanida ayol obrazida ikki davr toʻqnashuvi aks etadi: biri — milliy anʼanalarga sodiq, ikkinchisi esa zamonaviy fikrlovchi, erkinlikka intiluvchi ayol. Muallif bu ziddiyat orqali jamiyatdagi oʻzgarishlarning ruhiy oqibatlarini koʻrsatadi. Bugungi oʻzbek adabiyotida ayol obrazi millat mentalitetini saqlagan holda, global fikrlash doirasiga kirib bormoqda. Endi ayol — oila doirasidagina emas, balki ijtimoiy, madaniy, siyosiy maydonda faol inson sifatida tasvirlanmoqda. Oʻzbek nasrida ayol obrazi taraqqiyot bosqichlari milliy tafakkurning oʻsishini koʻrsatadi. Anʼanaviy adabiyotdagi sadoqatli, fidoyi ayol timsolidan zamonaviy adabiyotdagi mustaqil, fikrlovchi, oʻz hayotining egasiga aylangan ayol obrazigacha boʻlgan yoʻl - bu nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-falsafiy jarayondir. Bugungi oʻzbek yozuvchilari ayol obrazini endi —yordamchi qahramon emas, balki asarning markaziy falsafiy gʻoyasini ifoda etuvchi asosiy shaxs sifatida tasvirlamoqdalar. Bu esa oʻzbek adabiyotining yuksalishida muhim bosqich hisoblanadi. Ayol obrazi — milliy oʻzlikni, insoniylikni, erkin fikrni aks ettiruvchi badiiy koʻzgudir. Shu bois zamonaviy oʻzbek nasri orqali biz nafaqat adabiy yangilanishni, balki butun jamiyat tafakkuridagi oʻzgarishni ham kuzatishimiz mumkin.

Xulosa: Oʻzbek nasrida ayol obrazi taraqqiyot bosqichlari milliy tafakkurning oʻsishini koʻrsatadi. Anʼanaviy adabiyotdagi sadoqatli, fidoyi ayol timsolidan zamonaviy adabiyotdagi mustaqil, fikrlovchi, oʻz hayotining egasiga aylangan ayol obrazigacha boʻlgan yoʻl —bu nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-falsafiy jarayondir. Bugungi oʻzbek yozuvchilari ayol obrazini endi “yordamchi qahramon” emas, balki asarning markaziy falsafiy gʻoyasini ifoda etuvchi asosiy shaxs sifatida tasvirlamoqdalar. Bu esa oʻzbek adabiyotining yuksalishida muhim bosqich

hisoblanadi. Ayol obrazi —milliy oʻzlikni, insoniylikni, erkin fikrni aks ettiruvchi badiiy koʻzgudir. Shu bois zamonaviy oʻzbek nasri orqali biz nafaqat adabiy yangilanishni, balki butun jamiyat tafakkuridagi oʻzgarishni ham kuzatishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aʼzam E. Suv yoqasidagi uy. —“Jahon adabiyoti”, 2023.
2. Sodiq X. Bahor qaytmaydi. —Toshkent, 2022.
3. Karimova M. Oʻzbek nasrida ayol obrazi evolyutsiyasi. —Toshkent: Fan, 2021.
4. Xoʻjamqulova N. Gender yondashuv adabiyotda. —Toshkent, 2020.
5. UNESCO. Women in Literature: Central Asia Perspective. —Paris, 2022.
6. Hoshimov O_. Ikki eshik orasi. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nashriyoti, 2018.
7. Murod T. Otamdan qolgan dalalar. — Toshkent: Sharq, 2017.
8. Qurolboy qizi Z. Ayol. — Toshkent, 2021. 4. Xolmirzayeva Sh. Ayol qismati. — —Yoshlikl jurnali, 2022.
9. Hamdam U. Isyon va itoat. — Toshkent, 2020.
10. Aʼzam E. Suv yoqasidagi uy. — —Jahon adabiyoti, 2023.
11. Sodiq X. Bahor qaytmaydi. — Toshkent, 2022. 8. Karimova M. O_zbek nasrida ayol obrazi evolyutsiyasi. — Toshkent: Fan, 2021.